

Nr 40.

Ankom till riksdagens kansli den 15 april 1915 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion med förslag att författningarna angående skatteköp och skatteomföring av kronojord skola tills vidare upphöra att gälla m. m.

(2:a avd.)

Uti en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 138, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen måtte

1:o för sin del besluta, att författningarna angående skatteköp och skatteomföring av kronojord skola i allo tills vidare upphöra att gälla;

2:o i varje händelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att de gamla nybygges- och skatteköpsförfattningarna icke vidare måtte vinna tillämpning på ny upplåtelse av kronojord samt förslag för riksdagen framläggas om deras ersättande med tidsenligare och mera betryggande upplåtelsesätt.

Till stöd härför har anförts följande:

»Den gamla rätten att skatteköpa kronojord äger fortfarande bestånd i de fall, för vilka den varit i gamla tider stadgad. Den grundas ännu på förordningen den 19 september 1723, huru med de hemman och kronolägenheter, som till skatte försäljas, förhållas skall. Sedan i följd av kungl. brevet den 16 januari 1770 och den 28 oktober 1773 alla skatteköp blivit inställda, utkom en förordning den 21 februari 1889, varigenom bland annat 1723 års förordning upplivades och förnyades. Genom förordningen den 15 december 1848 angående förändring i ordningen och sättet för vinnande av skattemannarätt betogs kronan

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 10 saml. 25 häft. (Nr 40-41.) 1

möjlighet att efter föregången värdering av hemmanet erhålla full valuta för detsamma. Därjämte finnes en del äldre författningar angående skatteomföring utan någon som helst avgift.

Dessa gamla författningar äro naturligtvis allt annat än tidsenliga. Till en början erhåller kronan på detta sätt en köpeskilling, som är så obetydlig, att skatteköpet får väsentligen karaktären av gåva. På detta sätt har t. o. m. rekognitionsskogshemmanen gått ifrån kronan utan någon valuta, ehuru de ej ingå i de kategorier, varom 1848 års författning uttryckligen talar. Den sista rekognitionsskogen eller Tunabergs allmänning, som bruket nyligen begärt få skattelösa, skall däremot enligt kommerskollegii beslut lösas till fulla värdet, varöver klagan fullföljts till regeringsrätten.

Vidare får i fråga om under bruk skatteköpta hemman skatteköperätten den äventyrliga verkan, att därest kronan med avsevärda rättegångskostnader fått hemmanet vara förverkat till kronan, så inträder rätt för åbon icke blott att för en obetydlig avgift i sin ordning skatteköpa hemmanet, utan även sedan sälja det exempelvis till bruket, som givetvis främst kommer att söka varje tillfälle att förvärva hemmanet. På detta sätt går kronans strävan att bibehålla en självständig åbo på dessa hemman definitivt om intet.

Slutligen äro ju många olägenheter, såsom erfarenheten på ett sorgligt sätt visat, förenade med den fortfarande bestående rätten att få utan vidare till skatte omförda vanliga kronohemman och nybyggen. Genom att på detta sätt ingen omtanke ägnats åt bevarandet av dessa jordupplåtelsers ändamål hava avvittningarna väsentligen förfelats samt den stora landsolycka, som kallas bolagens jordförvärv, i norra delarna av riket kunnat komma till stånd. Redan norrlandskommittén framhöll i skrivelse till Konungen nödvändigheten, att skatteomföring åtminstone ej måtte beviljas sådan jordinnehavare, vilken, såsom bolag och andra, icke kunde antagas vilja och kunna själv bebo och bruka fastigheten för att därigenom bereda sig sitt nödvändiga livsuppehälle. Men även i andra fall leder ett beviljande av skatteköp utan omtanke för ändamålets upprätthållande till, att fastigheten lätteligen kommer i främmande händer.

Det bör här särskilt erinras om det, såvitt jag förstår, oefterrättliga uti att fortfarande efter gammal slentrian upplåtes kronomark till nybyggen med rätt att skattelösa jorden efter de gamla författningarna och utan att någon som helst uppmärksamhet ännu efter mer än långa tio år ägnats ens åt norrlandskommitténs erinringar. Nu lär igen nyligen planlagts upplåtelse av omkring 200 nybyggen på så kallad odisponerad överloppsmark inom ett par lappmarkssocknar, vilka lägen-

heter sedan skola upplåtas utan några garantier till nybyggessökande. Man har vid de nyare upplåtelseerna av jordbrukslägenheter på norrländska kronoparker försökt i någon mån åtminstone upprätthålla ändamålet och tillgodose tidens sociala krav. Det är svårt att förstå, varför på andra kronomarker i norra delarna av riket, motsvarande upplåtelse skall ske efter så gammalmodiga och i vår tid för ändamålet uppnående otrygga bestämmelser.

Under alla förhållanden bör det vara av vikt, att denna institution suspenderas i avvaktan på närmare övervägande av de förhållanden, som därmed äga sammanhang, såsom ju även vid ett tidigare skede varit förhållandet.»

Vid såväl 1912 som 1913 års riksdagar förevar till behandling ett av motionären, vid förstnämnda tillfälle jämte andra, framburet förslag med enahanda yrkande, som under 1:o återfinnes i nu föreliggande motion.

Utskottet.

I anledning av framställningen vid 1912 års riksdag hemställde nämnda års jordbruksutskott, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blivit utrett, i vilken omfattning kronojord, som kunde bli föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehades av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare borde bibehållas samt, därest Kungl. Maj:t funne erforderligt, för riksdagen framlägga förslag om suspenderande under den tid utredningen påginge av nyss omförmälda rätt.

Denna hemställan vann andra kammarens bifall, men då emellertid första kammaren antog en vid utskottsutlåtandet fogad reservation, däri motionen avstyrktes, förföll frågan.

1913 års jordbruksutskott åter hemställde, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, under det att ett avsevärt antal av utskottets vid behandlingen av frågan närvarande ledamöter förenade sig om en reservation, som utmynnade i ett yrkande, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blivit utrett, i vilken omfattning dels kronojord kunde bli föremål för skatteköp och skatteomföring och dels sådan jord innehades av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, såväl huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare borde bibehållas, som även i vad mån och på vad sätt de om skatteköp gällande författningar för vinnande av ovan angivna syfte borde i övrigt förändras, samt, därest Kungl.

Maj:t funne sådant nödigt, för riksdagen framlägga förslag om suspendering av dessa författningar under den tid utredningen påginge.

Utskottets hemställan vann första kammarens bifall, varemot andra kammaren ställde sig på reservanternas ovan anförda ståndpunkt, vadan frågan således jämväl vid 1913 års riksdag förföll.

Uti motiveringen till sistberörda hemställan framhölls till en början med åberopande av vad i ovan omnämnda år 1912 i frågan avgivna reservation yttrats, hurusom, alldeles oavsett att förfarandet att helt enkelt tillsvida suspendera en i laga ordning utfärdad författning syntes mindre tilltalande och icke lämpligen borde tillgripas annat än i ytterst trängande fall, den sedan århundraden tillbaka i lag fastslagna alldeles särskilda form för jordförvärv, som innefattades i de ifrågakomna skatteköps- och skatteomföringsinstituten, icke — särskilt med hänsyn till frågans nära sammanhang med den kamerala lagstiftningen i övrigt i vårt land — lämpligen kunde utan vidare borttagas. Dessutom ansåg utskottet, att, ehuru det vore alldeles omöjligt att bedöma konsekvenserna av ett allmänt upphävande av författningarna ifråga, det dock med säkerhet torde kunna förutsägas, att en dylik åtgärd skulle synnerligen tungt drabba ett icke ringa antal personer ur en befolkningsklass, vars hårda och strävsamma arbete i odlingens tjänst väl syntes förtjäna den uppmuntran, som låge i möjligheten att mot en icke alltför hög ersättning kunna förvärva äganderätten till den åt dem upplåtta jorden.

För sin egen del anförde utskottet vidare såsom skäl för avslag å motionen följande: »Det torde icke kunna förnekas, att en djupt rotad och bestämd rättsuppfattning ligger till grund för skatteköps- och skatteomföringsrätten till vissa med åborätt upplåtta kronofastigheter. Den besittningsrätt, som vunnits genom sådana upplåtelse, har i det allmänna medvetandet framstått såsom till innehåll och reell betydelse i det närmaste likvärdig med äganderätten, på vars formella bekräftelse av staten innehavaren ägde befogenhet att göra anspråk, närhelst han efter fullgörandet av de för förvärvandet av skattemannarätt uppställda villkor så funne med sin fördel förenligt. Visserligen har, ifråga om skatteköp, denna befogenhet, såsom motionären påpekar, först efter år 1848 förefunnits i sin nuvarande form, som för skattemannarättens förverkligande förutsätter ett jämförelsevis ringa ekonomiskt vederlag till kronan från åbons sida. Men denna rätts *tillvaro* århundraden igenom såsom lagligen erkänt äganderättsfång till jord låter sig icke bestridas, om det än å andra sidan må vara riktigt, att *formerna* och *villkoren* för dess effektuerande under tidernas lopp växlat.

Härvidlag förtjänar det emellertid beaktas, att utvecklingen av ifrågavarande rättsinstitut så långt ifrån gått i riktning mot ett försvårande av villkoren och möjligheterna för dess begagnande, att denna utveckling fastmera synes hava letts av en alltmera stadgad och målmedveten strävan hos statsmakterna att för sådana kronoåbor, som här äro ifråga, underlätta äganderättsförvärvet till av dem brukad jord. Att på sätt nu föreslagits med ens för dessa personer avskära den hittills givna möjligheten till sådant förvärv, synes utskottet lika opåkallat som oförenligt med en sund omtanke om betydelsen av att i möjligaste mån söka upprätthålla kontinuitet i rådande rättsutveckling. Det torde icke vara till bättnad för denna senare att prisgivas åt ett så tvärt och oförmedlat samt dessutom av för densamma så främmande hänsyn betingat omslag, som här är ifrågasatt.

Härtill kommer emellertid, att den ifrågavarande rättigheten till skatteköp och skatteomföring uttryckligen och otvetydigt blivit i regeringsformens 77 § grundlagsfäst och sålunda för ett upphävande torde förutsätta en grundlagsändring. Redan med hänsyn härtill synes ett enkelt bifall till motionärens yrkande böra vara uteslutet. Men detta oavsett torde nämnda förhållande för statsmakterna utgöra en alldeles särskild anledning att i föreliggande fråga gå till väga med största varsamhet och icke utan synnerligen tungt vägande skäl bryta med en sedan gammalt hävdvunnen, fortfarande fullt aktuell rättsåskådning.»

På grund av vad sålunda anförts, och då utskottet icke heller funnit anledning förorda det av 1912 års jordbruksutskott föreslagna tillvägagångssättet att söka frågans lösning genom en åtskillnad i förevarande hänseende mellan enskilda personer å ena sidan samt bolag, föreningar och andra dylika rättssubjekt å den andra, i det att rätten till skatteköp och skatteomföring borde upphävas för de senare, men kvarstå för de förra, avstyrktes alltså motionen.

Då några nya skäl och synpunkter icke av motionären anförts till stöd för den av honom under 1:o gjorda framställningen, har utskottet icke funnit anledning frångå den uppfattning i ämnet, som kommit till uttryck i här ovan återgivna uttalande av 1913 års jordbruksutskott. Med framhållande av att ifrågavarande institut alltjämt kommer till användning vid upplåtelser av vissa lägenheter å kronomark, har motionären numera funnit sig föranlåten att framställa sitt med 2:o betecknade yrkande. Ett bifall till detta motionärens yrkande finner utskottet lika opåkallat med den ovan uttryckta bestämda uppfattning om ifrågavarande bestämmelsers ändamålsenlighet, som utskottet äger. Utskottet är för övrigt

övertygat om att, där nya upplåtelser komma till stånd, vederbörande därvid taga i övervägande och föreskriva betryggande garantier emot att syftet med den upplåtna åborätten — tillgodoseende medelst en tjänlig upplåtelseform av landets uppodling — ej bliver förfelat.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 14 april 1915.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

Närvarande: hrr Persson, Ericsson, Odelberg, Petersson, Holmquist, Paulson, Fahlén, Hellström, Lindblad, Linders, Nilsson i Tänga, Öberg, Sjöblom, Ekerot, greve Hamilton och Nilsson i Linnås.

Reservationer:

av herrar *Persson, Petersson, Holmquist* och *Hellström* samt greve *Hamilton*, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Vid 1912 års riksdag förelåg en motion, II: 208, vari hemställdes, att riksdagen måtte för sin del besluta, att författningarna angående skatteköp och skatteomföring av kronojord skola i allo tillsvidare upphöra att gälla.

I anledning härav yttrade jordbruksutskottet följande:

'De i motionen åsyftade stadgandena om skatteköp och skatteomföring av kronojord återfinnas i en mångfald till största delen under 1700-talet och början av 1800-talet utfärdade författningar. Genom dessa författningar, vilka ofta gälla endast för någon viss provins och

i övrigt innehålla de mest olikartade bestämmelser, hava åborna å åtskilliga slag av kronohemman och kronolägenheter tillerkänts rätt att antingen utan någon som helst lösen, allenast mot utförande av vissa odlings- och byggnadsarbeten, eller mot någon mindre, på ett eller annat sätt bestämd avgift, i varje fall vida understigande egendomens nuvarande värde, förvärva skattemannarätt till den av dem brukade kronofastigheten.

Såsom motionärerna påpeka, hava på grund av dessa stadganden under det senast förflutna århundradet stora förut kronan tillhöriga arealer övergått i enskild ägo, utan att kronan därför erhållit någon ens tillnärmelsevis motsvarande valuta. För att erhålla någon ledning för bedömande av frågan, i vilken omfattning skatteköp för framtiden kunde antagas komma att äga rum, har utskottet ansett sig böra i anledning av nu förevarande motion hos kammarkollegium begära upplysning om antalet av de fastigheter — hemman eller lägenheter — som kunde bliva föremål för skatteköp, med angivande, där så ske kunde, särskilt av dem, som innehades av bolag eller föreningar. I anledning härav har utskottet med skrivelse från kammarkollegium fått mottaga en inom kollegium i nu ifrågavarande hänseende upprättad tablå, vilken här nedan såsom bilaga intagits.

Ehuru denna tablå, såsom ock i kammarkollegii skrivelse anmärkes, är behäftad med åtskilliga brister — sålunda saknas för icke mindre än 13 län uppgift å fastigheternas innehavare — innehåller densamma likväl en upplysning, som synts utskottet vara av synnerligen stort intresse. Av tablå framgår nämligen att icke så få lägenheter av nu ifrågavarande slag innehavas av bolag, och, enligt vad utskottet inhämtat, lär det kunna antagas, att detta förhållande äger rum i långt större omfattning än vad tablå utvisar. Denna omständighet torde enligt utskottets förmenande väl vara värd uppmärksamhet från statsmakternas sida. De skäl som tala för bibehållande av den ostridigt i vissa hänseenden för staten ofördelaktiga skatteköps- och skatteomföringsrätten, äro nämligen vida svagare, då det gäller bolag eller föreningar, än då fråga är om enskild person. Ett bolag eller en förening torde i regel icke hava annat än ett rent ekonomiskt intresse av att förvärva skattemannarätten till en innehavd kronofastighet, medan däremot för en enskild person, som kanske själv röjt och uppodlat fastigheten och å densamma nedlagt sitt livs arbete, även andra hänsyn, väl så beaktansvärda som de rent ekonomiska, kunna spela in. Att endast på grundvalen av de nu i ärendet föreliggande upplysningarna bedöma konsekvenserna av ett allmänt upphävande av nu ifrågavarande författningar

torde enligt utskottets förmenande knappast vara möjligt. Med visshet torde dock kunna sägas, att en dylik åtgärd skulle synnerligen tungt drabba ett icke ringa antal personer ur en befolkningsklass, vars hårda och strävsamma arbete i odlingens tjänst väl synes förtjäna den uppmuntran, som ligger i möjligheten att mot en icke alltför hög ersättning kunna förvärva äganderätten till den åt dem upplåtna marken. Ehuru utskottet ingalunda förbiser de olägenheter, som äro förenade med det nu tillämpade systemet, anser sig utskottet sålunda icke, försåvitt angår sådana kronoåbor, vilka kunna antagas själva bruka den upplåtna marken, kunna tillstyrka upphävande av den sedan århundraden tillbaka förefintliga rätten att på visst sätt och under vissa villkor få den brukade jorden köpt eller omförd till skatte.

Annorlunda ställer sig däremot saken, då fråga är om bolag eller andra icke individuella rättssubjekt. Alla de skäl av social eller rent personlig art, som då det gäller enskilda personer icke kunna lämnas obeaktade, bortfalla här fullständigt. Av författningarnas ordalydelse torde ock med önskvärd tydlighet framgå, att lagstiftaren med bestämmelserna om skatteköp och skatteomföring uteslutande åsyftat att bereda en förmån åt sådana kronoåbor och nybyggare, vilka själva bebodde och brukade den upplåtna marken. Att samma förmån jämväl skulle tillkomma bolag och andra dylika särskilt bildade rättssubjekt torde däremot säkerligen hava varit lagstiftaren fullkomligt fjärran.

Då såsom motionärerna påpekat det nu tillämpade skatteköps- och skatteomföringsförfarandet icke sällan mer eller mindre får karaktären av en gåva från statens sida, och det icke lär kunna anses vara med statens fördel förenligt, att sådana oftast ekonomiskt synnerligen bärkraftiga sammanslutningar som bolag och föreningar med stöd av dessa gamla författningar sättas i tillfälle att till underpris förvärva äganderätten till statens jord, anser utskottet i likhet med motionärerna synnerligen angeläget, att från statsmakternas sida åtgärder snarast vidtagas till förekommande av att dylikt för framtiden vidare må äga rum.'

Utskottet, som delar den uppfattning, som av 1912 års jordbruksutskott sålunda uttalats, hemställer alltså,

att riksdagen i anledning av förevarande motion må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blivit utrett, i vilken omfattning kronojord, som kan bliva föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehaves av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under

överbägende, huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare bör bibehållas, samt, därest Kungl. Maj:t finner sådant erforderligt, för riksdagen framlägga förslag om suspenderande under den tid utredningen pågår av nyss omförmälda rätt.»

samt av herrar *Linders*, *Nilsson* i Tånga och *Sjöblom*.